

Н. В. Правова, ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

ПРО ДЕЯКІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ АУДІЮВАННЯ

Правова Н. В.

Про деякі підходи до визначення методів навчання аудіювання

У статті висвітлено основні підходи щодо класифікації методів навчання аудіювання школярів. Автор розглядає моделі методів навчання української мови в основній школі, навчання мови як другої щодо окреслення в них методів формування і розвитку аудіативних умінь. На основі аналізу існуючих моделей і класифікацій робить висновок про доцільність застосування комунікативного, тренувального (метод вправ), інформаційно-рецептивного та контрольного-перевірних методів, які забезпечують ефективність навчання аудіювання на уроках української мови в початкових класах шкіл з російською мовою викладання.

Ключові слова: аудіювання, вид мовленнєвої діяльності, методи навчання, методи навчання аудіювання.

Правова Н. В.

О некоторых подходах к определению методов обучения аудированию

В статье представлены основные подходы относительно классификации методов обучения аудированию школьников. Автор рассматривает модели методов обучения украинскому языку в основной школе, обучения языку как второму с позиции наличия в них методов формирования и развития аудіативных умений. На основе анализа существующих моделей и классификаций делает вывод про целесообразность использования коммуникативного тренировочного (метод упражнений), информационно-рецептивного, контрольного-проверочного методов, которые обеспечивают эффективность овладения аудированием на уроках украинского языка в школах с русским языком обучения

Ключевые слова: аудирование, вид речевой деятельности, методы обучения, методы обучения аудированию.

На сучасному етапі розвитку освіти початкова школа стосовно організації навчально-виховного процесу зазнала суттєвих змін. Домінуючим у модернізації змістового і методичного забезпечення викладання української

мови у школах з російською мовою навчання є реалізація компетентнісного підходу. У новій програмі з української мови оновлено й уточнено мету і завдання її вивчення. З орієнтацією на нову мету навчання мови у школах зазначеного типу – формування і розвиток комунікативної компетентності з урахуванням можливостей та інтересів молодших школярів [4, с. 92] – постає необхідність посилити увагу до формування умінь користуватися усіма видами мовленнєвої діяльності у процесі спілкування в усній і писемній формах. „Усна форма мовлення передбачає розвиток умінь слухати-розуміти співбесідника та тексти, прочитані чи розказані українською мовою, збагачення українського словникового запасу, оволодіння орфоепічними і граматичними вміннями й навичками, а також умінням запитувати й відповідати, вести діалог і монолог” [4, с. 93]. Порівняно із попередніми програмами у чинній значно доповнено зміст навчального матеріалу мовленнєвої змістової лінії, зокрема з аудіювання, конкретизовано державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів. У практиці роботи вчителів початкових класів шкіл з російською мовою навчання використовуються різні методи формування аудіативних умінь, але стихійно. Усе це актуалізує завдання напрацювання й наукового обґрунтування методів формування й розвитку аудіативних умінь і навичок з урахуванням ефективних способів продуктивного навчання.

Мета нашої статті з’ясувати основні підходи до визначення методів навчання аудіювання та зробити спробу визначити найдоцільніші для застосування у початкових класах шкіл з російською мовою навчання.

Дослідженню питань навчання аудіювання школярів приділяли увагу в методиці навчання іноземної мови (М. Вайсбурд, Н. Єлукіна, С. Золотницька, З. Кочкіна, В. Сатінова та ін.), російської мови як рідної, як другої (Ф. Ісхакова, Т. Ладиженська, М. Львов, Ш. Сапарова та ін.). Аналіз вітчизняної науково-методичної літератури свідчить про те, що зацікавленість науковців проблемою формування аудіативних умінь і навичок зростає (М. Вашуленко, І. Гудзик, С. Дубовик, І. Лапшина, С. Цінько, О. Хорошковська та ін.). Разом з тим, в Україні маємо лише один науково-методичний посібник (І. Гудзик) та окремі

статті, присвячені проблемі розвитку умінь аудіювання в процесі вивчення української мови в початкових класах у школах з національними мовами навчання.

Формування умінь аудіювання – одне з основних завдань навчання усного мовлення. Воно розпочинається з 1 класу і продовжується та розвивається протягом наступних років навчання. Ефективність аудіювання на уроках української мови визначається застосуванням відповідних методів і прийомів його організації.

У дидактиці існують різні тлумачення й класифікації методів навчання.

Надзвичайно важливими для нашого дослідження були моделі системи методів навчання мови, які описували методи формування мовленнєвих умінь, зокрема аудіативних. Так, особливо цікавою у плані нашого дослідження є концепція системи методів навчання української мови в основній школі О. Кучерук. Автор поділяє усі методи навчання на три взаємопов'язані групи: 1) методи формування мовної компетентності; 2) методи формування мовленнєвої текстової компетентності; 3) методи формування комунікативної компетентності. Серед методів другої групи автор виокремлює методи, спрямовані на поступове ускладнення й поглиблення мовленнєвознавчих понять та розвиток видів рецептивної мовленнєвої діяльності. На думку науковця, одним із способів навчання рецептивної мовленнєвої діяльності є ті методи, „що дають учневі готову інформацію для сприймання й засвоєння та передбачають тлумачення її на основі розуміння (продуктом такої діяльності є розуміння прослуханого чи прочитаного)” [3, с. 190]. На думку автора, до методів вироблення в учнів умінь аудіювання слід віднести, наприклад такі: формулювання запитань до сприйнятого тексту, що привертає увагу до проблематики тексту, його структури та призначення; бесіда за змістом прослуханого тексту, що дає змогу забезпечити зворотний зв'язок у навчанні рецептивних видів мовленнєвої діяльності; завдання (мовленнєві) – аудіативні, наприклад, послухати текст, визначити в ньому ключові слова і скласти до нього план; тестування на основі текстового підходу, що в поєднанні із

завданнями на аудіювання виробляє навички уважного сприймання й розуміння [3, с. 192 – 194]. Методи навчання аудіювання мають спрямовуватися на вдосконалення різних видів слухання – глобального, детального, критичного, рефлексивного, нерефлексивного (переказування заслуханого тексту, інтерпретація сприйнятої на слух інформації, обговорення почутого та ін.) [3, с. 194]. Не всі зазначені методи і прийоми, на нашу думку, відповідають специфіці навчання аудіювання (сприйняття усного мовлення і розуміння сприйнятого) молодших школярів у школах з російською мовою викладання.

У дисертаційному дослідженні С. Цінько „Розвиток у п’ятикласників умінь аудіювання на уроках української мови” (2000) визначаються такі методи для формування аудіативних умінь і навичок: 1) спонукально-репродуктивний; 2) частково-пошуковий; 3) інформаційно-рецептивний. Перший, на думку дослідниці, „призначений для формування умінь і навичок, які набуваються неодноразовим відтворенням повідомлених знань і способів дій (репродуктивні та перетворювальні вправи, конструювання мовного матеріалу за зразком тощо)” [5, с. 124]. Доцільним, зауважує дослідниця, є застосування частково - пошукового методу, методу вправ, моделювання і конструювання, методів контролю і самоконтролю ефективності навчання. Інформаційно-рецептивний призначений для передачі та прийому інформації, що відбувається, зокрема, й за допомогою усного слова (повідомлення, пояснення). Ефективними, на думку дослідниці, є розповідь (зв’язний виклад матеріалу вчителем), бесіда. Доречним, вважає автор, поєднання методів усної розповіді вчителя чи висловлювання учнів на лінгвістичні й побутові теми з наступним виконанням аудіативного завдання, моделювання комунікативно-мовленнєвої ситуації на уроці тощо [5, с. 124]. Аналіз зазначених методів привів нас до думки, що не всі відповідають специфіці навчання аудіювання (сприйняття усного мовлення і розуміння сприйнятого) на уроках української мови, зокрема на початковому етапі. Разом з тим, на нашу думку, у початкових класах з метою розвитку аудіативних умінь має місце такий з них, як інформаційно-рецептивний, який полягає в усному пред’явленні аудіоматеріалу інформаційного характеру для сприйняття й

розуміння. Це може бути розповідь учителя, аудіоматеріал в основному монологічного характеру (лінгвістичні казки про спорідненість російської й української мов, особливості звуків української мови тощо, а також про життя і справи учнів).

Особливий інтерес для нашого дослідження мала концепція методів, розроблена М. Скаткіним та І. Лернером, з позицій якої у методиці навчання другої мови була створена класифікація методів навчання М. Успенським. Залежно від цілей і загальної мети навчання мови всі методи він поділяє на три групи: методи одержання теоретичних знань з мови (пізнавальні); методи формування мовних знань, мовленнєвих умінь і навичок (тренувальні або практичні): наслідувальний, оперативний, продуктивно-творчий, або комунікативний, та контрольні-перевірні методи. Наведена класифікація методів найповніше охоплює процес навчання мови. Для нашого дослідження особливо цінним було визначення методів, пов'язаних з розвитком мовленнєвих умінь. Це, зокрема оперативний і комунікативний методи, які стосовно формування аудіативних умінь набувають певної специфіки. Оперативний метод виявляється у виконанні учнями вправ, які мають специфічну форму. Наприклад, слухання завдань учителя або правил гри і виконання відповідних дій, які ілюструють розуміння поставлених завдань чи правил. Комунікативний – у побудові діалогів, які передбачають слухання-розуміння реципієнта і адекватну реакцію (репліка чи неповне речення).

Організуючи експериментально-дослідне навчання, ми вважали, що аудіювання і перевірка розуміння аудіоматеріалу – це єдиний процес, оскільки розвиток аудіативних умінь тісно зв'язаний з їх перевіркою. Слід зазначити, що методи формування аудіативних умінь як окремі важко класифікувати, оскільки вони є одночасно і перевірними, бо, навчаючи аудіювати, ми одночасно перевіряємо, чи розуміють учні сприйняте.

І. Гудзик у роботі „Аудіювання українською мовою. Вчимо слухати й розуміти почуте (для шкіл національних меншин)” (2003) виділяє методи перевірки розуміння текстів: метод перевірки розуміння способом виконання

дії, метод множинного вибору. Застосування методу перевірки розуміння способом виконання дії реалізується через низку прийомів, в основі яких уважне слухання учнями і виконання певних (фізичних) дій, які відповідають змісту сприйнятого на слух висловлювання. Наприклад: вислухати інструкцію і знайти заховану річ, зробити нескладний малюнок або певну позначку на даному малюнку, показати відповідну сигнальну картку й под. Реалізація другого методу відбувається, коли вчитель пропонує запитання за текстом та кілька (2 – 4) варіантів відповідей на нього, одна з яких є правильною.

У дослідженнях Ф. Ісхакової та Ш. Сапарової, присвячених методиці аудіювання російського мовлення у школах з національними мовами, як основний метод розвитку умінь і навичок слухання розглядається система вправ, спрямована на формування аудіативних умінь, а також на удосконалення психічних механізмів, що його обслуговують, оскільки процес розуміння залежить не лише від лінгвістичних і екстралінгвістичних (ситуативних) факторів, а й від ступеня розвитку деяких психічних утворень. Такі вправи були спрямовані на розвиток умінь, пов'язаних із дією оперативної пам'яті, вірогідного прогнозування, еквівалентних замінів. У системі вправ для навчання аудіювання ці автори поділяють вправи на підготовчі та мовленнєві. Об'єктом дії підготовчих вправ є труднощі, пов'язані з розпізнаванням окремих мовних явищ та мовленнєвих сигналів. Мовленнєві спрямовані на удосконалення смислового сприймання і на досягнення певного рівня розуміння.

Аналіз визначених у дослідженнях методів формування аудіативних умінь дозволив нам визначити такі, що були б відповідними специфіці аудіювання як виду мовленнєвої діяльності та особливостям його формування під час вивчення української мови як державної. Отже, найдоцільнішими для застосування у початкових класах шкіл з російською мовою навчання, на нашу думку, є комунікативний, тренувальний (метод вправ), інформаційно-рецептивний методи та контрольні-перевірні: метод перевірки розуміння способом виконання дій, метод множинного вибору (виконання тестів). Контрольно-перевірні методи застосовуються як з метою розвитку умінь розуміти зміст

прослуханого, так і для контролю рівня сформованості аудіативних умінь і навичок. Реалізація цих методів здійснюється через систему таких прийомів: слухання низки слів, співвіднесення їх із малюнком; розподіл прослуханих слів за тематичним принципом на дві групи; визначення „зайвого” слова серед низки прослуханих; слухання тексту й співвіднесення його із серією малюнків, що повністю ілюструють його зміст (Чи відповідають малюнки змісту прослуханого?); слухання й співвіднесення змісту сприйнятого на слух із серією малюнків, розміщених в іншій послідовності; знаходження розбіжностей між змістом прослуханого й малюнком; виконання дій за інструкцією, малювання за змістом прослуханого та ін.

Таким чином, огляд науково-методичної літератури з проблеми дав змогу визначити основні підходи щодо визначення методів навчання аудіювання. Система методів детермінується специфікою аудіювання як виду рецептивної мовленнєвої діяльності та вимогами навчальної програми щодо його формування та розвитку. Аналіз моделей методів навчання мови, практики навчання дозволив зробити висновок про доцільність застосування комунікативного, тренувального (метод вправ), інформаційно-рецептивного методів та контрольних-перевірних, які забезпечують ефективність навчання аудіювання на уроках української мови в початкових класах шкіл з російською мовою викладання.

Література

1. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова освіта. – травень 2011. – № 18 (594).

2. Гудзик І. П. Аудіювання українською мовою: [посібник] / Ірина Пилипівна Гудзик . – К. : Педагогічна думка, 2003. – 144 с.

3. Кучерук О. А. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика : Монографія. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2011. – 420 с.

4. **Учебные** программы для общеобразовательных учебных заведений с обучением на русском языке. 1–4 классы. – К. : Видавничий дім „Освіта”, 2012. – 144 с.

5. **Цінько С. В.** Розвиток у п’ятикласників умінь аудіювання на уроках української мови: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.02 / С. В. Цінько. – К., 2000. – 248 с.

Pravova N. V.

About some approaches to definition of methods of training in audition

A problem of defining the methods of listening comprehension skills for primary schoolchildren with the Russian-oriented regime is being covered in the article. The author is distinguishing the models of teaching Ukrainian language methods in the basic secondary school, as well as the classification of such methods for teaching Ukrainian as a native and as a foreign language, and their implementation in the process of developing comprehension skills. On the basis of currently used models and classifications the author makes concludes the appropriateness of involving the system of methods into the process of listening comprehension skills development for primary schools with Russian-oriented regime. To author’s opinion, the most effective methods which could facilitate the content of the speech development and listening comprehension skills to the level of State Primary School Standards, are communicative, training, informative, receptive, controlling and testing ones.

Key words: listening comprehension, type of language behavior, teaching methods, listening comprehension teaching methods.

Відомості про автора

Правова Нінель Володимирівна – асистент кафедри філологічних дисциплін ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”. Коло наукових інтересів: значення роботи з аудіювання на уроках української мови як державної в школах з російською мовою викладання.

Стаття надійшла до редакції 27.11.12

Прийнято до друку 26.04.13